

Naslov:

Hlapci

Avtor: Ivan Cankar

Obdobje: Nova romantika ali moderna

Pomen:

Drama Hlapci je šesta Cankarjeva drama in predstavlja vrh njegove dramatike. Literarni teoretiki jo obravnavajo kot realistično dramo. Cankar je črpal snov iz časa po deželnozborskih volitvah leta 1907. Po zmagi klerikalne stranke so se namreč politične razmere na Slovenskem zelo spremenile. Težave so imeli zlasti liberalno usmerjeni učitelji, zato si je Cankar za osrednjo temo drame izbral ravno učiteljski poklic. Odločil se je, da v njej ne bo samo obsojal takratnih političnih razmer, ampak jo bo zasnoval tudi kot osebno dramo glavne dramske osebe.

Besedilo je avtor pisal v Sarajevu od septembra do novembra 1909, kjer je bil gost sarajevskega nadškofa Stadlerja in brata Karla. Ob izidu je drama sprožila številne polemike. Kritiki so jo večinoma zavračali. Posebej ostro so proti njej nastopili klerikalci. Tako je bila drama prvič uprizorjena šele po razpadu monarhije in po avtorjevi smrti, in sicer v Trstu 31. maja 1919.

Nekateri motivi, ki se pojavljajo v Hlapcih, so prisotni tudi v drugih Cankarjevih besedilih. Z likom učitelja, prosvetljenca, ki v stiku z realnostjo propade, se srečamo tudi v povesti Martin Kačur ali v dramskem tekstu Kralj na Betajnovi.

Ideja drame je nakazana že v naslovu. Hlapčevanje je način obstoja določenega tipa ljudi. Avtor to lastnost razširi kar na ves slovenski narod. To idejo prikaže z likom Jermana, ki se upira hlapčevanju in se bori za osvoboditev zmanipulirane množice. Ta ideja je v prvem delu predstavljena z družbeno satiro, v drugem delu pa na način resne drame.

Snov je torej vzeta iz resničnega življenja: volitve, zmaga klerikalcev, položaj učiteljstva. Predstavljena sta dva konflikta: zunanji — boj med klerikalci in sproletariziranim izobraženstvom — ter notranji — v Jermanu. Ideja Hlapcev je kritika slovenske inteligence, ki je brez značaja, ter Jermanova obsodba sveta in samega sebe.

Konec je tragičen — Jerman je kriv brez krivde in mora na Goličavo. Konec Hlapcev pa ni tragičen, saj se boj nadaljuje s Kalandrom. Hlapci so realistično simbolična drama. V realističnih položajih je veliko privzdignjenosti. Izrazita je tudi satiričnost, ki se kaže v kritiki družbe.

Obnova besedila:

Drama je petdejanica, vendar jo razdelimo na dva dela. V prvem delu avtor satirično prikazuje vedenje izobraženstva, v drugi polovici pa razglablja o etični krivdi in očiščenju. Dogajanje poteka sintetično.

V uvodnem dejanju razberemo kraj in čas dogajanja, dramske osebe in družbene okoliščine. Prostor dogajanja je javni prostor, gostilniški vrt pred županovo hišo. V tem dejanju najprej izvemo za rezultate volitev. V uvodnem prizoru spoznamo učitelja Jermana in njegove poglede na življenje. Le-ta se najprej sreča z Anko, dekletom v katerega je zaljubljen, vendar spozna, da ga Anka ne jemlje resno. Jermanu postaja jasno, da se poslavlja od ljubezni, še preden jo je dobil. Sledijo še štiri prizori predstavljanja dramskih oseb: učiteljic Minke in Geni, Lojzke, Komarja, učitelja Hvastje, župana, zdravnika in nadučitelja. Tudi te osebe predstavijo svoje poglede na svet. Na začetku so vsi dramski liki, ki čakajo na rezultate volitev, usmerjeni v zmago liberalne strani. Mislijo le na zabavo in ples. Ko jim poštar sporoči, da so zmagali klerikalci, se vsi protagonisti prelevijo. To se vidi v prizoru, ko mednje stopi župnik. Takrat ga vsi, razen Jermana, hitijo pozdravljati. Župnik vidi v Jermanu enakovrednega nasprotnika. Nato sledi "čiščenje" knjižnice. Nadučitelj in Komar, ki je bil že od začetka na strani klerikalcev, odstranujeta tiste knjige, ki niso bile primerne za tedanji politični

prostor. Še prej pa je moral Komar pred učiteljem Hvastjo poklekniti na obe kolena — to je bila pokora, ki mu jo je učitelj napovedal.

V drugem dejanju je dogajalni prostor knjižnica, ki je hkrati tudi zbornica. Vanjo vstopita Lojzka in Geni. Komar se hvali s sramotnim poklekom pred Hvastjo. Mednje stopi tudi Hvastja, ki napove prihod učitelja Jermana. Ko pride župnik, ga vsi z vdanostjo pozdravijo. Z zamudo vstopi še Minka. Opraviči se, češ da je bila pri spovedi. Župnik je hladen in trd človek, učitelje ošteva zaradi preteklosti in jih pozove k ponižnosti. Komar izda Jermana, češ da ga je videl, kako je pod oknom stal z brezbožnim kovačem Kalandrom. Ko vstopi Jerman, se z njim rokuje župnik in mu svetuje, naj ljudi pusti pri miru. Jerman se župniku upre. Župnik namreč omeni Jermanovo mater, na kar Jerman čustveno reagira. Ne prenese namreč, da bi župnik javno govoril o njegovi materi, ki je zanj sveto bitje. V prvem spopadu je močnejši župnik, vendar Jermana ni premagal. Drugo dejanje se konča s kratkim prizorom med Jermanom in komarjem, ko je Jerman izdal satrično pripombo o protireformaciji in narodu — drhali.

Dogajanje v tretjem dejanju se odvija v Jermanovi sobi, ki je skromno opremljena, a polna knjig. Knjige kažejo Jermana v luči razumnika. V tej sobi najprej Jerman in Kalandar načrtujeta njuno nadaljnje delovanje. Zmoti ju Lojzka, ki Jermanu prinese Ankino sporočilo, naj ne misli več nanjo. Vstopi še pijani Komar in začne žaliti Jermana. Nato pride še župnik. Pomembno vlogo odigra tudi Jermanova mati, ki na sinovo prošnjo prinese Kalandru kosilo. Ko pride župnik pa mati pogrne mizo z belim prtom in župniku ponudi čaj, s čimer izrazi svoje nestrinjanje s sinom. Župnik pride k Jermanu z namenom, da bi se z njim še enkrat pogovoril, saj ga je cenil kot poštenega moža. Vendar ostane Jermanovo mnenje nespremenjeno. Ko mu župnik odkrito grozi, se Jerman odkrito odloči za dejanje "iz hlapcev napraviti ljudi". Župniku pove, da se zaveda posledic svojega delovanja. Ta Jermanova misel in hkrati odločitev za dejanje je vrh te drame, mesto v igri, ko se odločno pokaže izid boja — nasprotni igralec je pripeljal glavnega junaka do odločitve, ki ga vodi v propad. Pojavi se še pijani Pisek, ki je Jermanu v sramoto, saj dokazuje, da se Jerman družil s pijanci in nepridipravi.

Tretje dejanje zaključi mati, ki pove sinu, da umira in ga na kolenih prosi, naj ne zavrže Boga, vendar se Jerman odloči, da bo šel naprej po načrtani poti.

V četrtem dejanju se dogajanje spet prenese v krčmo. Kalandar in Jerman pripravita zborovanje delavcev. Zborovanja se udeleži malo delavcev in veliko izzivalcev. Po Jermanovem govoru se vname pretep. V tem dejanju se Komar izkaže kot skrajno negativna oseba, saj začne zbirati podpise za Jermanovo premestitev. Tudi krčmar odpove Jermanu in njegovim gostoljubje. Njegove besede delujejo pošteno, saj pove, da mora živeti od svojega dela, zato ne mara sitnosti. Dejanje se konča z župnikovim prihodom v gostilno in s Kalandrovim nastopom, ko skuša braniti Jermana.

Peto dejanje se ponovno dogaja v Jermanovi sobi. Pri njem sta Geni in Lojzka. Izvemo, da je Jerman prestavljen na Goličavo. Obišče ga tudi Hvastja, ki mu prinese koline za na pot. Hvastja in Lojzka zaslutita Jermanovo namero o samomoru. Ko pride Kalandar po navodila za nadaljnje delovanje, se Jerman ne obnaša več voditeljsko, ampak to vlogo prepusti kovaču. Pride tudi župnik, ki Jermanu naloži pokoro in upanje, tik pred odhodom pa prizna, da je Jerman delal prav. Mati umre.

Zaključek drame je simbolen: ko Jerman vzame v roke revolver, sliši materin glas in Lojzkinu ljubezen, ki sta ga priklicala nazaj v življenje.

Interpretacija:

Župnik Jermanu potrdi, da mati umira. Jerman od njega zahteva odločitev o svoji krivdi do matere in župnik to krivdo potrdi ter mu naloži pokoro in upanje — molitev. Jerman se tega upanja oprime, saj bi rad materi z molitvijo povrnil izgubljeni trenutek življenja. Župnik mu tik pred odhodom prizna, da je delal prav. Sledi dogajanje v materini izbi. Slišijo se samo Jermanove besede, ki so hkrati prošnja in molitev. Prošnja bi se uresničila, če bi ga mati pogledala in mu rekla eno besedo. Toda mati se ne gane.

Jerman prosi mater usmiljenja, materinega blagoslova in ljubezni pred odhodom. Ker se mati ne odzove, spozna, da je molil zaman. Nato Jerman opazi Kristusa na steni in ga ogovori. Vzame revolver in sklone, da bo umrl, saj misli, da nima nikogar, ki bi ga lahko pozdravil, nihče mu ne bi odzdravil. V tem trenutku sliši dva glasova — materin klic in Lojzkin klic — ki ga prikličeta v življenje.